

Raport

Armin Mikos von Rohrscheidt

Ośrodki naukowe i badacze turystyki kulturowej w Polsce.

(Stan: październik 2014)

Słowa kluczowe: turystyka kulturowa, nauka polska, środowisko naukowe, analiza turystyki

Abstrakt: Raport jest próbą prezentacji środowiska badaczy turystyki kulturowej w Polsce oraz głównych kierunków jego naukowej aktywności. Dokonano jej na podstawie analizy składu personalnego istniejących struktur organizujących badania (zakłady naukowe), zakresu analiz podejmowanych przez poszczególnych badaczy i ich aktywności przejawiającej się w publikacjach, tematyki organizowanych konferencji naukowych i udziału w projektach wdrożeniowych. Wzbogacone o odrębny raport dotyczący oferty dydaktycznej, opracowanie daje względnie dokładny obraz tego, co nauka w Polsce wykonuje aktualnie na rzecz rozwoju turystyki kulturowej.

Wprowadzenie: Kontekst opracowania

Turystyka kulturowa, choć stanowi najstarszą gałąź turystyki jako takiej, jest jednocześnie jednym z najpopularniejszych rodzajów aktywności turystycznej w naszych dniach. Przy tym wciąż różnicuje się ona pod względem form, korzysta z nowoczesnych usług, generuje złożone produkty organizowane z zastosowaniem sprawdzanych i stale rozwijanych metod i narzędzi. Refleksja naukowa nad turystyką kulturową jako odrębną częścią zjawiska turystyki jest uprawiana od kilkudziesięciu lat. Jest ona potrzebna z wielu powodów. Wykonuje zadanie systematycznego gromadzenia wiedzy o ludzkich podstawach turystyki kulturowej (motywacje wyjazdów, zmieniające się zainteresowania i oczekiwania turystów, ale też reakcja na oferty), bada potencjał turystyczno-kulturowy miejsc, obszarów, wydarzeń, obiektów i systemów (jak szlaki kulturowe), systematyzuje rozliczne formy uprawiania turystyki kulturowej i jej organizacji, tworzy narzędzia metodyczne do interpretacji dziedzictwa w ramach turystyki, wreszcie przygotowuje nowoczesne programy dydaktyczne dla adeptów, studiujących turystykę, kulturoznawstwo i inne kierunki. Z kolei badacze turystyki kulturowej tworzą lub współtworzą oraz weryfikują i konsultują także koncepcje programów (np. edukacyjnych) i produktów, przydatne w jej realizacji, a działając w funkcji dydaktyków przygotowują kadry: koordynatorów produktów lokalnych i systemów eksploatacji turystycznej, personel informacji turystycznej, przewodników i pilotów turystycznych, pracowników mniej lub bardziej wyspecjalizowanych biur podróży oraz osoby odpowiedzialne za zarządzanie obiektami, stanowiącymi atrakcje turystyki.

W Polsce pierwsze naukowe przedsięwzięcia badawcze bezpośrednio związane z turystyką kulturową (odróżnianą od krajoznawstwa) były podejmowane od roku 2000 [Marciszewska 2000]: wtedy to Barbara Marciszewska opublikowała pierwszy tekst naukowy poświęcony wprost temu zjawisku. W roku 2003 na poznańskiej AWF w strukturze Wydziału Turystyki i Rekreacji powstał Zakład Kulturowych Podstaw Turystyki, przy którym stopniowo tworzyło się pierwsze środowisko badaczy. To w ramach jego działalności w roku 2004 odbyła się w Dymaczewie pod Poznaniem zorganizowana przez poznańską AWF ogólnopolska konferencja pt. „Turystyka w humanistycznej perspektywie”, ukierunkowana zasadniczo na podstawy turystyki kulturowej. Jej pokłosiem była pierwsza zwarta publikacja, w większości poświęcona psychologicznym i socjologicznym podstawom turystyki kulturowej [Kazimierzczak 2004]. Jednak przełomowym okresem dla polskich badań turystyki

kulturowej okazały się lata 2008/2009. W roku 2008 ukazały się w krótkich odstępach czasu cztery obszernie monografie tej gałęzi turystyki, z których przynajmniej trzy można uznać za w pełni odpowiadające kryteriom naukowego opracowania. Były to (w kolejności): najobszerniejsza monografia autorstwa Armina Mikos v. Rohrscheidt „*Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*” (w styczniu 2008), książka Tadeusza Jędrysiaka „*Turystyka kulturowa*” (w kwietniu), warszawskie opracowanie zbiorowe pt. „*Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*” pod redakcją Andrzeja Kowalczyka (w czerwcu) i opracowanie Karoliny Buczkowskiej „*Turystyka kulturowa. Podręcznik metodyczny*” (we wrześniu). Już w jesieni tego samego roku z inicjatywy A. Mikos v. Rohrscheidt, wspartej od początku przez K. Buczkowską utworzono redakcję naukowego czasopisma „*Turystyka Kulturowa*”, w prace której włączyli się początkowo poznańscy badacze O. Artyszuk, I. Wyszowska oraz P. Ratkowska. 1 listopada 2008 został opublikowany pierwszy numer „*Turystyki Kulturowej*”, ukazującej się odtąd bez przerw co miesiąc aż po dzisiejszy dzień. Z kolei w roku 2009 w kolejnych miesiącach do redakcji dołączali jako redaktorzy, recenzenci i współpracownicy naukowcy z innych ośrodków akademickich kraju, dotychczas w tym zakresie działający w pojedynkę. W kwietniu 2009 na ogólnopolskiej konferencji „*Współczesne formy turystyki kulturowej*” w Gnieźnie zebrali się po raz pierwszy niemal wszyscy ówczesni polscy badacze zajmujący się tą dziedziną turystyki, w tej liczbie autorzy wymienionych powyżej publikacji książkowych. Tam też powołano działające odtąd przy redakcji „TK” Gnieźnieńskie Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej, jako platformę naukowej dyskusji. W kontekście łączenia refleksji naukowej z praktyką współpracy na styku turystyki i kultury należy także zaznaczyć ważną rolę odbywających się corocznie od roku 2007 konferencji naukowych w Łodzi pod zbiorczą nazwą „*Turystyka i Kultura*”, organizowanych przez Regionalną Organizację Turystyczną Województwa Łódzkiego oraz jednostkę akademicką: najpierw łódzką Wyższą Szkołę Turystyki i Hotelarstwa, a następnie Instytut Geografii Miast i Turyzmu Uniwersytetu Łódzkiego. Część wyników analiz poszczególnych badaczy została także wdrożona w życie m.in. przy przebudowie systemów eksploatacji turystycznej (jak badania Armina Mikos v. Rohrscheidt przy rekonstrukcji Szlaku Piastowskiego czy tegoż samego i Łukasza Gawła przy poprawie organizacji Szlaku Zabytków Techniki).

1. Cele, zakres i metody analizy, zastosowane kryteria oraz sposób prezentacji.

1.1. Cel badania. Jak wynika z powyższego wprowadzenia, naukowa - czyli systematycznie prowadzona - analiza turystyki kulturowej w Polsce dokonuje się już od 14 lat, przy czym od przynajmniej 11 lat jest to praca zespołowa. Można również wskazać jej osiągnięcia, a nawet namacalne rezultaty w postaci wdrożeń. Jednak do dziś nie ukazało się żadne opracowanie dotyczące ośrodków badań nad turystyką kulturową i zakresów ich aktywności, a także afiliacji poszczególnych badaczy oraz ich obszarów badań. Nie został więc jak dotąd nakreślony obraz tego rozwijającego się szybko naukowego środowiska. Do tej pory opublikowano jedynie zestawiane co dwa lata bibliografie polskiej refleksji naukowej nad turystyką kulturową [Mikos v. Rohrscheidt 2010b, 2012, 2014] oraz opracowania dotyczące dydaktyki turystyki kulturowej [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, Ochmański 2014]. Tymczasem w świetle dyskusji na temat „naukowości” turystyki i potrzeby jej oficjalnego uznania za odrębną dyscyplinę naukową, celowe wydaje się systematyczne ujęcie i zaprezentowanie polskiego środowiska badaczy turystyki: jego dorobku, potencjału i obszarów oraz możliwości praktycznych aplikacji jego badań. Taki obraz może okazać się nie tylko momentalnym, faktograficznym ujęciem w danej chwili, ale także dać orientację co do kierunków badań i (zarówno istniejących jak i potencjalnie możliwych do stworzenia) zespołów badawczych. Możliwości tych ostatnich mogłyby być wykorzystane nie tylko przy prowadzeniu przekrojowych badań turystów, potencjału i produktów na miejscu, ale także

być służyć samorządom, przemysłowi turystycznemu i innym zleceniodawcom w przygotowaniu nowych projektów, programów i produktów lub modyfikacji oferty turystyczno-kulturowej miast, mikroregionów i regionów, cyklicznych wydarzeń kulturalnych i systemów eksploatacji turystycznej, takich jak szlaki kulturowe. Badania nad turystyką kulturową i prowadzący je ludzie oraz zespoły są ważnym elementem naukowej refleksji nad fenomenem turystyki w Polsce, dlatego ich analiza wydaje się celowa i została podjęta.

1.2. Zakres analizy. Objęła ona zakłady naukowe i pojedynczych pracowników nauki prowadzących badania w dziedzinach bezpośrednio odnoszących się do zjawiska turystyki kulturowej. Są to:

- *podstawy turystyki kulturowej* (czyli fundamentalne kwestie i teorie, analizowane i formułowane na gruncie takich dyscyplin jak antropologia, socjologia, psychologia, etyka, ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska itd.),
- *ekonomiczne aspekty turystyki kulturowej* (w tym popyt na jej usługi i produkty, mechanizmy i narzędzia ekonomiczne obserwowane i wykorzystywane w turystyce kulturowej),
- *potencjał turystyki kulturowej* (w tym przestrzeń turystyczna z typowymi dla niej zasobami i walorami, istniejące atrakcje turystyki kulturowej, ich typy i organizacja oraz eksploatacja turystyczna, typowe destynacje turystyki kulturowej w kraju i za granicą),
- *turyści kulturowi* jako uczestnicy wypraw i jako klienci (w tym ich profile demograficzne, preferencje w zakresie aktywności, zachowania turystyczne, formułowane przez nich oceny destynacji i usług itd.),
- *formy turystyki kulturowej*, analizowane na podstawie celów i programów wypraw turystycznych (w tym m.in. turystyka dziedzictwa kulturowego, miejska, religijna, eventowa, militarna, kreatywna, kulinarna, eventowa, industrialna itd.),
- *zarządzanie turystyką kulturową* (w tym odnośne elementy polityki turystycznej oraz planowanie i organizacja w skali obiektowej, lokalnej, projektów turystyczno-kulturowych, kształcenie kadr, informacja i promocja turystyki kulturowej itd.),
- *produkty turystyki kulturowej* (w tym typy produktów, proste i złożone usługi charakterystyczne dla turystyki kulturowej, lokalne, regionalne i krajowe systemy eksploatacji turystyczno-kulturowej, eventy kulturowe o znaczeniu turystycznym).

Zgodnie z tym podziałem i na podstawie ustalonych dla poszczególnych badaczy i ośrodków kierunków podejmowanych analiz zostały zidentyfikowane obszary zainteresowań i problematyka przez nich podejmowana.

1.3. Metoda analizy. W badaniu, analizie wyników i przygotowywaniu raportu posłużono się metodą analizy źródeł i dokumentów, uzupełnioną przez metodę ankietową. Analiza źródeł i dokumentów objęła w pierwszym rzędzie polskie publikacje naukowe, zestawione uprzednio w tegorocznych i poprzednich raportach na temat naukowej refleksji nad turystyką kulturową (por. bibliografia) oraz dodatkowo zestawienia innych publikacji autorów tych publikacji i aktywności naukowej zakładów, w których są zatrudnieni. Na tej podstawie ustalono wstępnie listy badaczy i kierunki badań oraz przypisano ich do poszczególnych ośrodków. Następnie wśród wybranych reprezentantów poszczególnych ośrodków naukowych, współpracujących z redakcją czasopisma „Turystyka Kulturowa” przeprowadzono ankietę, a jej (otwarte) pytania zmierzały do 1) weryfikacji i aktualizacji ustaleń pochodzących z analizy źródeł i dokumentów, 2) ustalenia aktualnego składu personalnego zakładów naukowych oraz statusu ich pracowników, 3) uzupełnienia wyników analizy przez pozyskanie informacji o innych osobach w danych ośrodkach, zajmujących się naukowo turystyką kulturową, 4) pozyskania informacji na temat kierunków prowadzonej

dydaktyki akademickiej, organizowanych konferencji mających bezpośredni związek z turystyką kulturową oraz programów badawczych i ważniejszych wdrożeń.

1.4. Kryterium selekcji oraz sposób opisu. Jako podstawę do uznania badacza za zajmującego się naukowo turystyką kulturową uznano fakt opublikowania przynajmniej trzech tekstów naukowych opartych na badaniach własnych (monografii, artykułów w czasopismach naukowych, samodzielnych rozdziałów w monografiach i innych zbiorach) w ciągu ostatnich 14 lat (czyli od roku 2000), odnoszących się bezpośrednio do turystyki kulturowej (wpisujących się w listę zagadnień przedstawionych w punkcie 1.2.). Należy zaznaczyć, że ze względu na cel i zakres analizy oraz niniejszego opracowania nie uwzględniano przy tym dorobku naukowego badacza dotyczącego innych dziedzin, w tym także pozostałych rodzajów turystyki. Na sporządzonej w wyniku analizy liście nie znaleźli się zatem badacze nie zajmujący się turystyką kulturową lub jednym z jej aspektów 1) bezpośrednio oraz 2) w wymiarze większym niż incydentalny (stąd kryterium minimum 3 publikacji).

Z kolei za podstawę do uznania istnienia ośrodka badań uznano stwierdzenie funkcjonowania w danej miejscowości przynajmniej jednego zakładu specjalizującego się w badaniach turystyki kulturowej lub jednego z jej aspektów wymienionych w p. 1.2. Do ośrodka zaliczono także badaczy nie związanych z żadnym z zakładów, a pracujących na tej samej uczelni lub w tej samej miejscowości. Nie było przy tym decydujące miejsce zamieszkania pracowników i badaczy, ale ich oficjalna afiliacja przy danym zakładzie lub lokalizacja ich pracy naukowej albo dydaktycznej na terenie danego ośrodka. Na tej podstawie wyłoniono kilka głównych centrów badań nad turystyką kulturową w Polsce, które określono mianem ośrodków. Stwierdzono przy tym mniej lub bardziej ściśle formy współpracy w ramach ośrodka pomiędzy poszczególnymi zakładami i między samodzielnymi badaczami a zakładami.

Za podstawę do stwierdzenia funkcjonowania zakładu naukowego uznano istnienie stałych (a więc nie jednorazowych lub krótkoterminowych) form współpracy badaczy oraz istnienie jakiegokolwiek wspólnego programu badań i struktury organizacyjnej, niekoniecznie jednak opierających się na etatowym stosunku pracy. Naukowym zakładem badawczym turystyki kulturowej w rozumieniu niniejszego raportu jest zatem akademicki zakład naukowy funkcjonujący w ramach uczelni, redakcja naukowego czasopisma, a także zespół naukowców prowadzących badania pojedynczo, jednak pracujący w ramach większej jednostki naukowej (instytutu lub wydziału) i realizujący swoje prace w ramach jej statutowych celów.

Osoby, w stosunku do których stwierdzono spełnianie kryteriów czynnego badacza turystyki kulturowej, a jednocześnie nie przypisano ich do żadnego z ośrodków, zostały uwzględnione w osobnym zestawieniu (por. p 2.7.: *Badacze poza ośrodkami*).

1.5. Sposób prezentacji badaczy i ośrodków. Poszczególne zakłady i badaczy pracujących w ich ramach zaprezentowano w formie tabelarycznej, ukazującej ich przynależność do danej struktury. Wskazano przy tym nazwę zakładu, nazwisko i stopień naukowy badacza, zakres jego badań (zgodny z typologią podaną w p. 1.2.), ewentualne samodzielne publikacje książkowe dotyczące bezpośrednio turystyki kulturowej lub jednego z jej aspektów.

W opisie zakładów znalazły się ponadto: publikacje zbiorowe wydane staraniem danego zakładu lub pod redakcją i ze znaczącym udziałem osób wchodzących w skład tego zakładu, konferencje organizowane przez zakład, a dotyczące bezpośrednio turystyki kulturowej, wreszcie, projekty naukowe i wdrożenia prowadzone przez zakład lub z jego znaczącym uczestnictwem, także bezpośrednio odnoszące się do analizowanej formy turystyki. Dołączony komentarz zestawia problematykę badań podejmowanych w ośrodku, wskazuje na

aktywność dydaktyczną jego pracowników, a także podejmuje niektóre istotne kwestie, które nie znalazły się w tabelarycznej prezentacji.

W przypadku badaczy nie przypisanych do poszczególnych zakładów, obok imienia i nazwiska oraz stopnia naukowego podano ich afiliacje do uczelni (o ile pracują oni w ich strukturach), zakres podejmowanych analiz i publikacji w ramach badań nad turystyką kulturową oraz ewentualne samodzielne publikacje książkowe dotyczące jej bezpośrednio. W odniesieniu do badaczy poza ośrodkami podano dodatkowo miejsce ich działalności (jest to miejscowość, gdzie są zatrudnieni).

Oznaczenie „FG” zamieszczone przy nazwiskach badaczy dotyczy tych osób, które czynnie uczestniczą w Gnieźnieńskim Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej, regularnie prowadzonym przez redakcję ‘Turystyki Kulturowej’.

2. Ośrodki i zakłady badawcze: zestawienie

2.1. Ośrodek poznański

Skład personalny, struktury i kierunki badań oraz aktywności ośrodka prezentuje Tabela 1.

Tabela 1. Ośrodek poznański

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
Redakcja „Turystyki Kulturowej” / Poznań	Badacze / tematyka badań/ publikacje książkowe	dr hab. Armin Mikos v. Rohrscheidt, prof. GSW, FG: podstawy tk, zarządzanie w tk, potencjał tk, produkty tk (szlaki, trasy), formy tk: (t. militarna, t. miejska, t. religijna, t. studyjna, turyści kulturowi), Założyciel i redaktor naczelny „Turystyki Kulturowej” -głównego polskiego czasopisma naukowego w zakresie tk. Koordynator Gnieźnieńskiego Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej (FG) Publikacje książkowe: 2008: Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy (2. wyd. 2010), 2010 Regionalne szlaki tematyczne: idea, potencjał, organizacja, 2011 Militarna turystyka kulturowa (z T. Jędrysiakiem), 2013 Szlak Piastowski w przebudowie: struktura, zarządzanie, oferta turystyczno-kulturowa, 2013: Turystyka kulturowa w dobie przyspieszonej zmiany. Problemy zarządzania, promocji i badań turystyki kulturowej w Polsce. dr hab. Łukasz Gawęł, FG (vide: Kraków) dr hab. Karolina Buczkowska, FG, dr Izabela. Wyszowska, FG, Ewa Malchrowicz-Moško, FG (vide: Zakład KPT AWF) dr Magdalena Banaszkiewicz, FG (vide: Kraków)

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej		
		dr Jacek Borzyszkowski, FG (vide: Gdańsk) Oleksiy Artyshuk, produkty tk Przemysław Buryan, FG, potencjał tk, produkty tk Szymon Czajkowski, potencjał tk, produkty tk Agnieszka Matusiak, FG (vide: Katowice) Piotr Kociszewski, FG (vide: Warszawa)	
	Ważniejsze publikacje zbiorowe / czasopisma	2008-2014: 72 numery czasopisma „Turystyka Kulturowa” 2009: Współczesne Formy Turystyki Kulturowej, red. K. Buczkowska, A. Mikos v. Rohrscheidt 2011: Obcy w Poznaniu: historyczna metropolia jako destynacja TK, red. A. Mikos v. Rohrscheidt	
	Konferencje	2009: Gniezno: Współczesne formy turystyki kulturowej	
	Projekty badawcze i wdrożeniowe	Badanie potencjału mikroregionów (56), badanie potencjału szlaków kulturowych (7), reorganizacja produktów tk (szlaki (2), trasy (3), pakiety (4), europejski projekt turystyki militarnej, popularyzacja tk w Polsce (3)	
	Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu Wydział Turystyki i Rekreacji Zakład Kulturowych Podstaw Turystyki	Badacze / tematyka badań / publikacje książkowe	dr hab. Marek Kazimierczak, prof. AWF, FG (kierownik), etyka turystyki, turystyka zrównoważona kierownik pierwszego zakładu naukowego w zakresie tk
			dr hab. Karolina Buczkowska, FG turyści kulturowi, formy turystyki kulturowej, Publikacje książkowe: 2008: Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny 2014: Portret współczesnego turysty kulturowego
dr Izabela Wyszowska, FG, (formy turystyki kulturowej),			
dr Joanna Poczta (wiejska turystyka kulturowa)			
Ewa Malchrowicz-Mośko, FG (turystyka eventowa)			

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
	Ważniejsze publikacje zbiorowe	2004: Turystyka w humanistycznej perspektywie, red. M. Kazimierczak 2007: Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie, red. M. Kazimierczak 2009: W kręgu humanistycznej refleksji nad turystyką kulturową, red. Marek Kazimierczak 2010: Współczesne podróże kulturowe, red. M. Kazimierczak 2013: Jakość życia w kulturowych przestrzeniach podróżowania, red. M. Kazimierczak
	Konferencje nt. TK	2006, 2008, 2010, 2012, 2014 - seria konferencji ogólnopolskich nt. turystyki kulturowej
	Projekty badawcze i wdrożeniowe	Uczestnictwo członków zakładu w międzynarodowym projekcie badań turystyki kulturowej ATLAS
Badacze poza zakładami	Nazwisko i afiliacja	Aktywność naukowa w zakresie tk / publikacje książkowe (P)
	dr hab. Agata Wiza	turyści kulturowi. P: 2013, Uczenie się z podróży w narracjach turystów indywidualnych (backpackersów),
	dr hab. Marek Nowacki, FG, AWF	Podstawy tk (dziedzictwo a turystyka), potencjał tk, zarządzanie tk (obiektywne), P: 2012, Atrakcje turystyczne: koncepcje, stan, determinanty zadowolenia osób zwiedzających
	dr Andrzej Bełkot, IK UAM	eventy kulturowe i turystyka eventowa
	dr Piotr Zmyślony, FG, UEP Kat. Turystyki	ekonomiczne aspekty turystyki kulturowej, organizacja tk, turystyka miejska P: Turystyka w aglomeracji poznańskiej (z. S. Bródka),
	dr Jarosław Uglis, Uniw. Przyrodniczy	Potencjał tk, wiejska tk,
	Paulina Ratkowska	Formy tk (eventy w tk i t. eventowa)

Źródło: opracowanie własne, współpraca: x x

Komentarz: Przeprowadzona analiza wykazała, że ośrodek poznański skupia największą liczbę aktywnych badaczy turystyki kulturowej w kraju i przejawia najbardziej wszechstronną aktywność. Poznańscy badacze zajmują się wszystkimi obszarami badań turystyki kulturowej, wyszczególnionymi w p. 1.2.: jej podstawami (w tym kwestiami socjologicznymi i etycznymi), jej potencjałem, niemal wszystkimi jej formami, zarządzaniem turystyką

kulturową, jej produktami, aspektami ekonomicznymi, a także - w najszerszym w Polsce wymiarze - samymi turystami kulturowymi.

Na osiągnięcia ośrodka składa się praca dwóch zespołów oraz szeregu pojedynczych badaczy, działających w ramach innych uczelni miasta. Prócz samych badań są to także: regularne publikowanie wiodącego w Polsce czasopisma naukowego w całości poświęconego badaniom fenomenu turystyki kulturowej, cykliczne organizowanie poświęconych jej konferencji naukowych, a także prowadzenie przez poszczególnych badaczy lub zespoły kilku projektów wdrożeniowych w zakresie turystyki kulturowej w kraju, i paru a skali międzynarodowej. To z Poznania (przez redakcję „Turystyki Kulturowej”) koordynowana jest także ogólnokrajowa platforma dyskusji naukowej, noszące nazwę od miejsca swojego powołania Gnieźnieńskie Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej – ważne ogniwo integracji środowiska polskich badaczy tej dziedziny. Oba poznańskie zakłady ściśle ze sobą współpracują, a przedstawione powyżej zestawienie pozwala stwierdzić, że niektórzy badacze uczestniczą w pracach obydwu podmiotów.

* Istotnym wkładem poznańskiego ośrodka jest seria działań na rzecz integracji naukowego środowiska badaczy turystyki kulturowej. Koncentrują się one wokół redakcji „Turystyki Kulturowej”. Już samo to kolegium składa się z przedstawicieli różnych ośrodków, a ich przynależność do niej i codzienna praca na rzecz wydawania miesięcznika nie jest uzależniona od miejsca zamieszkania ani etatowej przynależności. Praca redakcji jest organizowana za pomocą komunikatorów internetowych i w pełni zautomatyzowanego systemu redakcji, recenzji i edycji Open Journal System, a czasopismo jest w całości i za darmo dostępne online. Ten brak przywiązania do jednego miejsca jest w powiązaniu z brakiem ograniczeń w dostępie do wyników badań jest ważnym atutem, ponieważ z jednej strony ułatwia badaczom współpracę ponad instytucjonalnymi ramami i koordynację badań, integrując w większym projekcie rozproszonych po kraju badaczy spoza większych ośrodków pozwala im współtworzyć naukę w skali kraju, a przy okazji buduje środowisko badawcze. W ramach bezpośredniej współpracy badaczy wokół tego czasopisma - jako redaktorów, recenzentów, w jego radzie naukowej, uczestników wspólnych projektów, upowszechniana są metody badań i standardy publikacji. W ciągu sześciu lat „TK” stała się główną platformą publikacji analiz koncentrujących się na tematyce TK i pierwszym, choć oczywiście nie jedynym miejscem poszukiwań teoretycznych podstaw badań, materiałów, koncepcji i opracowań dla badaczy, doktorantów i studentów turystyki (nie tylko turystyki kulturowej).

Koordynowane przez redakcję Forum Gnieźnieńskie tworzy ogólnokrajowe gremium, prowadzące dyskusję naukową na tematy związane z turystyką kulturową, a tym samym przyczyniające się do tworzenia polskiego środowiska naukowego w tym obszarze badań. Istotne znaczenie ma fakt integracji za pomocą Forum w środowisko naukowe badaczy pracujących poza zakładami naukowymi i ośrodkami. Wydawca tego czasopisma, poznańskie Biuro Podróży KulTour.pl jest ponadto czynny jako wydawca książek, popularyzujących turystykę kulturową i promujących jej nowoczesną organizację.

2.2. Ośrodek warszawski:

Skład personalny, struktury i kierunki badań oraz aktywności ośrodka prezentuje Tabela 2.

Tabela 2.: Ośrodek warszawski

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
Uniwersytet Warszawski Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Zakład Geografii Turyzmu i Rekreacji	Badacze / tematyka badań / publikacje książkowe	prof. dr hab. Andrzej Kowalczyk, FG podstawy tk, formy tk (turystyka miejska, turystyka kulinarna), potencjał tk; zarządzanie tk (organizacja obszarowa), polityka turystyczna Publikacja książkowa: 2000: <i>Geografia Turyzmu</i>

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
		dr hab. Małgorzata Durydiwka, podstawy tk, potencjał tk, dr hab. Sylwia Kulczyk, potencjał tk, formy tk, dr Marta Derek, zarządzanie tk, formy tk (t. miejska) dr Mikołaj Madurowicz, formy tk (t. miejska) dr Katarzyna Duda-Gromada potencjał tk, formy tk (biroturystyka) Piotr Kociszewski, FG, turyści kulturowi, potencjał tk, Joanna Tomczak, formy tk (t. miejska)
	Ważniejsze publikacje zbiorowe / czasopisma	2008: Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne, red. Andrzej Kowalczyk 2010: Turystyka zrównoważona, red. A. Kowalczyk i inni 2013: Turystyka kulinarna, red. M. Derek
	Konferencje nt. TK	-
	Projekty badawcze i wdrożeniowe	Dwa projekty badawcze w ramach NCN dt. - turystyki na obszarach przemysłowych - zrównoważonego zarządzania rozwojem turystyki
Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych w Warszawie	Badacze / tematyka badań / publikacje książkowe	dr hab. Elżbieta Puchnarewicz, prof. WSTiJO, FG, podstawy tk, formy tk (t. egzotyczna) dr Joanna Wyleżalek, FG, podstawy tk dr Dominik Orłowski, formy tk (t. kulinarna)
	Ważniejsze publikacje zbiorowe / czasopisma	2010: Turystyka kulturowa a regiony turystyczne w Polsce, red. D. Orłowski i E. Puchnarewicz, Wielokulturowość w turystyce, red. Elżbieta Puchnarewicz 2011: Dziedzictwo kulturowe regionów świata i jego znaczenie w turystyce, red. Elżbieta Puchnarewicz, Dziedzictwo kulturowe Polski i jego znaczenie w turystyce, red. Joanna Wyleżalek, Dominik Orłowski Związki polskiego dziedzictwa kulturowego z turystyką, red. Dominik Orłowski, Joanna Wyleżalek
	Konferencje	2009 Wielokulturowość w turystyce 2013 Społeczne, filozoficzne i pedagogiczne aspekty podróżowania i turystyki
	Projekty badawcze i wdrożeniowe	-

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
Badacze poza zakładami	Nazwisko i afiliacja	Aktywność naukowa w zakresie TK publikacje książkowe (P)
	dr Tadeusz Jędrzyak	formy tk (t. militarna, wiejska tk) P: 2008: Turystyka kulturowa 2010: Wiejska turystyka kulturowa 2011 Militarna turystyka kulturowa (z .A. Mikos v. Rohrscheidt)
	dr Magdalena Woźniczko, UWMSC	turystyka kulinarna

Źródło: opracowanie własne, współpraca: Piotr Kociszewski

Komentarz: Praca tego ośrodka jest skoncentrowana wokół dwóch osobnych podmiotów instytucjonalnych: większego - uniwersyteckiego i mniejszego, działającego w ramach prywatnej uczelni. Badania w ramach tego ośrodka są wieloaspektowe i dotyczą: podstaw tk (głównie z punktu widzenia geograficznego rozmieszczenia jej zasobów, ich typologii i oceny), zarządzania tk (w tym polityka turystyczna i organizacja obszarowa), potencjału tk, niektórych form tk (miejska tk, regionalna tk, militarna tk, kulinarna tk, wiejska tk) niektórych jej produktów oraz – w mniejszej skali – turystów kulturowych.

Pracownicy Zakładu Geografii Turyzmu i Rekreacji UW prowadzą dydaktykę turystyki kulturowej w ramach kierunków: geografia turystyki oraz geografia miast i turystyki, na poziomach: licencjackim, magisterskim i doktoranckim (w obszarze nauk geograficznych). Uczestniczą także w narodowych programach badawczych, z których dwa dotyczą turystyki kulturowej. Natomiast w prywatnej uczelni warszawskiej WSTiJO przedmioty związane z turystyką kulturową są prowadzone w ramach kierunku „turystyka i rekreacja” na poziomie licencjackim i magisterskim.

2.3. Ośrodek krakowski

Skład personalny, struktury i kierunki badań oraz aktywności ośrodka prezentuje Tabela 3.

Tabela 3: Ośrodek krakowski

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie Wydział Turystyki i Rekreacji	Badacze / tematyka badań / publikacje książkowe	dr hab. Zygmunt Kruczek, prof. AE, FG, produkty tk (szlaki) zarządzanie tk (obiektywne), formy tk (t. tematyczna, enoturystyka, t. egzotyczna) P: 2006-2014: Redakcja serii publikacji nt pilotażu i przewodnictwa w tk (Proksenia) Prowadzenie wydawnictwa Proksenia, czołowego polskiego wydawcy w zakresie tk
		dr Sabina Owsianowska, podstawy tk
		dr Agnieszka Orzechowska-Kowalska, produkty turystyczne, formy tk (t. religijna)
	dr Paweł Różycki, formy tk (t. religijna)	
	Ważniejsze publikacje zbiorowe / czasopisma	„Folia Turistica” (2005-2014) publikacje w czasopiśmie częściowo dotyczą tk Wydawnictwo Proksenia: Seria: monografie o tematyce turystycznej
	Konferencje nt. TK	-

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
	Projekty badawcze i wdrożeniowe	-
	Konferencje	-
	Projekty badawcze i wdrożeniowe	-
Badacze poza zakładem	Nazwisko i afiliacja	Aktywność naukowa w zakresie TK publikacje książkowe (P)
	dr hab. Łukasz Gaweł, FG, WZiKs UJ,	zarządzanie w tk, produkty tk P: 2011 Szlaki dziedzictwa kulturowego. Teoria i praktyka zarządzania
	dr hab. Agata Niemczyk, UEKr.	turyści kulturowi P: 2012 Zróżnicowanie zachowań konsumentów na rynku turystyki kulturowej,
	dr Magdalena Banasziewicz, ISM UJ	Podstawy tk (antropologia tk), turyści kulturowi P: 2012: Dialog międzykulturowy w turystyce. Przypadek polsko-rosyjski
	dr Dominik Ziarkowski / UE Kraków	potencjał tk, oferta tk
	Karolina Fidyk, FG, Małop. Inst. Kultury	produkty tk (szlaki)
	Paweł Franczak IGiGP UJ	potencjał tk

Źródło: opracowanie własne, współpraca: Magdalena Banasziewicz

Komentarz: Krakowscy badacze turystyki kulturowej działają w znacznym rozproszeniu. Ich badania dotyczą relatywnie szerokiego spektrum zagadnień: podstaw turystyki kulturowej (w tym antropologicznych), zarządzania nią, jej wybranych produktów, turystów kulturowych, jej potencjału. Jedynym podmiotem organizującym pracę części z badaczy w omawianym kierunku jest Wydział Turystyki i Rekreacji (w jego ramach turystykę kulturową badają pracownicy różnych katedr i zakładów). Krakowski AWF jest także wydawcą naukowego czasopisma „Folia Turistica”, które częściowo uwzględnia profil badań turystyczno-kulturowych, publikując średnio jeden rocznie numer poświęcony zagadnieniom bezpośrednio w nią związanym (ostatni w roku 2013 dotyczył turystyki religijnej); w innych tomach pojawiają się sporadycznie teksty dotyczące turystyki kulturowej. Pracownicy krakowskiej AWF prowadzą dydaktykę turystyki kulturowej w ramach Wydziału Turystyki i Rekreacji na poziomach: licencjackim i magisterskim na kierunku turystyka, w ramach specjalności obsługa ruchu turystycznego.

Pozostali badacze turystyki kulturowej w Krakowie są pracownikami kilku innych państwowych uczelni, na czele z Uniwersytetem Jagiellońskim, gdzie pracują w strukturach różnych wydziałów. W Krakowie funkcjonuje też wydawnictwo Proksenia, czołowa polska oficyna publikująca monografie naukowe i podręczniki z dziedziny turystyki, w tym także kulturowej. Jej prace prowadzi jeden z badaczy przypisanych do ośrodka, Zygmunt Kruczek.

* Do 2012 w Krakowie Wydział Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego publikował czasopismo „Peregrinus Cracoviensis, poświęcone turystyce religijnej i pielgrzymkowej.

2.4. Ośrodek łódzki:

Skład personalny, struktury i kierunki badań oraz aktywności ośrodka prezentuje Tabela 4.

Tabela 4: Ośrodek łódzki

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
Uniwersytet Łódzki Wydział Nauk Geograficznych / Instytut Geografii Miast i Turyzmu	Badacze / tematyka badań / publikacje książkowe	dr hab. Jacek Kaczmarek, prof. UŁ (produkty tk, turystyka miejska)
		dr hab. Bogdan Włodarczyk, prof. UŁ (produkty tk),
		dr Andrzej Stasiak (organizacja turystyki, produkty tk (w tym szlaki).
		dr Sławoj Tanaś (dziedzictwo a turystyka, potencjał tk, formy tk (tanatoturystyka) P: 2008, Przestrzeń turystyczna cmentarzy. Wstęp do tanatoturystyki, 2013: Tanatoturystyka. Od przestrzeni śmierci do przestrzeni turystycznej
	dr Beata Krakowiak (dziedzictwo kulturowe w turystyce).	
Ważniejsze publikacje zbiorowe / czasopisma	2007, Kultura i Turystyka: Razem czy oddzielnie?, red. A. Stasiak	
	2008. Funkcja turystyczna miast: XXI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska Kultura i Turystyka, Razem, ale jak?, red. A Stasiak	
	2009, Kultura i turystyka - wspólnie zyskać, red. A. Stasiak 2011, Kultura i turystyka. Wspólna droga, red. B. Włodarczyk, B., Krakowiak, J., Latosińska, 2012, Kultura i turystyka wspólne korzenie, red. B. Włodarczyk, B. Krakowiak 2013 Kultura i Turystyka. Miejsca spotkań Włodarczyk B., Krakowiak B Czasopismo „Turyzm” – część publikowanych treści odnosi się do tk	
Konferencje nt. TK	„Turystyka i kultura” - seria konferencji ogólnopolskich:2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013	
Projekty badawcze i wdrożeńowe		
Badacze poza zakładem	Nazwisko i afiliacja	Aktywność naukowa w zakresie TK
	Nie stwierdzono	Nie stwierdzono

Źródło: opracowanie własne, współpraca: x x

Komentarz: Pracownicy łódzkiego Instytutu Geografii Miast i Turyzmu skupiają swoje badania na turystyce miejskiej i produktach turystyki kulturowej. Prowadzą także dydaktykę poszczególnych aspektów turystyki kulturowej w ramach kierunków: geografia turystyki oraz geografia miast i turystyki, na poziomach: licencjackim, magisterskim i doktoranckim (nauk geograficznych). Organizowana przez nich wraz z Regionalną Organizacją Turystyczną Województwa Łódzkiego seria konferencji naukowych poświęconych kolejnym aspektom

współpracy między instytucjami i projektami kulturalnymi oraz organizatorami rozmaitych form turystyki kulturowej gromadzi rokrocznie duże grono uczestników i jest główną krajową platformą spotkań teoretyków i praktyków. Te właśnie konferencje należy uznać za najważniejszy wkład łódzkiego ośrodka w analizowaną dziedzinę aktywności naukowej.

2.5. Ośrodek wrocławski:

Skład personalny, struktury i kierunki badań oraz aktywności ośrodka prezentuje Tabela 5.

Tabela 5: Ośrodek wrocławski

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
Uniwersytet Wrocławski Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki	Badacze / tematyka badań / publikacje książkowe	dr hab. Krzysztof Widawski: potencjał turystyczny, t. regionalna, dziedzictwa kulturowego, kulinarna, wiejska tk P: 2009: Wpływ folkloru i tradycyjnej kultury ludowej na rozwój ruchu turystycznego na przykładzie Hiszpanii, 2011: Wybrane elementy dziedzictwa kulturowego środowiska wiejskiego - ich wykorzystanie w turystyce na przykładzie Hiszpanii i Polski
		dr Dagmara Chylińska, formy tk (t. militarna, dark turism)
		Dr Magdalena Duda-Seiferet zarządzanie tk (organizacja obiektowa)
		dr Janusz Łach, potencjał tk
		Agnieszka Rozenkiewicz, formy tk (t. archeologiczna)
		Damian Werczyński, formy tk (t. archeologiczna)
		Arkadiusz Ochmański (potencjał tk)
Ważniejsze publikacje zbiorowe / czasopisma	2009: Turystyka kulturowa na Dolnym Śląsku - wybrane aspekty, red. K. Widawski 2011: Turystyka kulturowa na Dolnym Śląsku - wybrane aspekty. Tom 2, red. K. Widawski	
	Konferencje nt. TK	-
	Projekty badawcze i wdrożeniowe	
Badacze poza zakładem	Nazwisko i afiliacja	Aktywność naukowa w zakresie TK
	dr Mieczysław Leniartek, WSZ Edukacja, Wrocław	podstawy tk, potencjał tk, formy tk (t. dziedzictwa kulturowego), ekonomiczne aspekty tk P: 2009, Terra incognita w turystyce, (red.), Organizacja konferencji w Trzebieszowicach
	dr Jolanta B. Jabłonkowska, AWF Wrocław	podstawy tk (wielokulturowość w turystyce)

Źródło: opracowanie własne, współpraca: Krzysztof Widawski, Arkadiusz Ochmański

Komentarz: Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki prowadzi dydaktykę poszczególnych aspektów turystyki kulturowej m.in. na kierunku geografia turystyki (od roku 2013) oraz bardziej ogólnym kierunku „Tourism” w ramach studiów anglojęzycznych.

Główne kierunki badań pracowników zakładu to: potencjał turystyki kulturowej oraz poszczególne jej formy: turystyka regionalna, turystyka militarna i turystyka archeologiczna.

*Z kolei w zakresie konferencji aktywna jest wrocławska Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”, nie prowadząca bezpośrednio studiów turystyki kulturowej. Jej coroczne spotkania na zamku w Trzebieszowicach k. Kłodzka gromadzą znaczną grupę badaczy tej problematyki z terenu kraju i uzupełniają krajowe spektrum tematów naukowej dyskusji.

2.6. Ośrodek szczeciński:

Skład personalny, struktury i kierunki badań oraz aktywności ośrodka prezentuje Tabela 6.

Tabela 6: Ośrodek szczeciński

Zakład	Aktywność naukowa w zakresie turystyki kulturowej	
Uniwersytet Szczeciński Katedra Zarządzania Turystyką	Badacze / tematyka badań / publikacje książkowe	dr hab. Aleksander Panasiuk, prof. US: zarządzanie tk (polityka turystyczna), potencjał tk formy tk (t.religijna, t. miejska),
		dr hab. Beata Meyer, prof. US: potencjał tk, turyści kulturowi
		dr Adam Pawlicz, zarządzanie tk, ekonomiczne aspekty tk, formy tk (t. miejska), produkty tk (eventy kulturowe). P: 2008: Promocja produktu turystycznego. Turystyka miejska
		dr Marta Sidorkiewicz, produkty tk
	Ważniejsze publikacje zbiorowe / czasopisma	2010: Turystyka Religijna, red. Z. Kroplewski, A. Panasiuk, 2011: Turystyka Religijna, Zagadnienia Interdyscyplinarne, red. Z. Kroplewski, A. Panasiuk, 2011: Turystyka Religijna. Atrakcje Turystyki Religijnej, red. Z. Kroplewski, A. Panasiuk,
Konferencje nt. TK	2009: Turystyka religijna. Spojrzenie interdyscyplinarne (I), 2011: Turystyka religijna. Spojrzenie interdyscyplinarne (II),	
Projekty badawcze i wdrożeńowe	Udział w międzynarodowym projekcie turystyki militarnej (BFR)	
Badacze poza zakładem	Nazwisko i afiliacja	Aktywność naukowa
	dr hab. prof. US (ks.) Zdzisław Kroplewski, US (Wydz. Teologii)	formy tk (turystyka religijna)

Źródło: opracowanie własne, współpraca: Adam Pawlicz

Komentarz: Pracownicy szczecińskiej katedry zajmują się systematycznymi studiami nad zarządzaniem turystyką kulturową w skali regionu oraz ekonomicznymi aspektami turystyki, w tym marketingiem usług turystycznych. Ośrodek szczeciński wyróżnia się w badaniach nad turystyką religijną jako formą turystyki kulturowej. Katedra prowadzi dydaktykę turystyki na poziomie licencjackim i magisterskim oraz współdziała w projektach badawczych, w tym dotyczących turystyki militarnej i lokalnych oraz tematycznych klastrow turystycznych.

Pracownicy zakładu szczecińskiego tworzą rdzeń redakcji czasopisma naukowego „Ekonomiczne Problemy Turystyki” publikującego analizy i opracowania w części dotyczące bezpośrednio turystyki kulturowej.

2.7. Badacze turystyki kulturowej poza ośrodkami

W niniejszym podrozdziale zestawiono nazwiska, miejsca aktywności naukowej i zakres zainteresowań badaczy turystyki kulturowej, działających poza jej ośrodkami wyodrębnionymi i opisanymi na podstawie przeprowadzonej analizy. Ich praca badawcza i publikacje dopełniają obrazu tego środowiska naukowego. Większość z nich współpracuje z prezentowanymi wyżej ośrodkami lub zakładami, m.in. publikując w czasopismach naukowych, pełniąc w nich funkcje redaktorów, recenzentów, członków rad naukowych i współpracowników, korespondentów. Kilkoro z nich uczestniczy także w Gnieźnieńskim Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej (FG), platformie dyskusji naukowej na tematy związane z tym fenomenem.

Tabela 7: Badacze poza ośrodkami

Miejscowość	Nazwisko i afiliacja	Kierunki badań w zakresie turystyki kulturowej
Gdynia	dr hab. prof. AMG Barbara Marciszewska	potencjał tk,
Rzeszów	dr hab. Wojciech Cynarski, prof. URz	podstawy tk (socjologia), formy tk (t. militarna) redaktor naczelny w: IDO Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology. P: 2008: Spotkania, konflikty, dialogi. Analiza wybranych obszarów kultury fizycznej i turystyki kulturowej
Bydgoszcz	dr hab. Dariusz Dąbrowski prof. UKW, FG,	potencjał tk,
Olsztyn	dr hab. Janusz Hochleitner, prof. UW-M, FG	potencjał tk, zarządzanie tk (organizacja obszarowa)
Sosnowiec	dr hab. Urszula Myga-Piątek, Uniw. Śląski	podstawy tk (relacje krajobrazu kulturowego i turystyki)
Gdynia	dr Tomasz Studzieniecki, AM	produkty tk, formy tk
Koszalin	dr Jacek Borzyszkowski, FG,	ekonomiczne zagadnienia tk, produkty tk (eventy)
Cieszyn	Agnieszka Matusiak, FG, Uniw. Śląski (Cieszyn)	potencjał tk, formy tk (t. kulinarna)
Kalisz	dr hab. Michał Jarnecki prof. WPA UAM, FG,	potencjał tk, formy tk (turystyka seksualna)
Katowice	Jan Liniany UŚ WEiNoEdukacji	podstawy tk

Źródło: opracowanie własne, współpraca: Agnieszka Matusiak, Jacek Borzyszkowski

Komentarz. Jak wskazuje powyższa tabela, badacze turystyki kulturowej nie przynależą do zakładów i stwierdzonych w badaniu ośrodków są rozsiani na terytorium kraju, przy czym najwięcej z nich pracuje na Pomorzu (3) i na Śląsku (3). Przedmiotem ich badań są głównie podstawy turystyki kulturowej i jej potencjał a także niektóre jej formy. Prócz uczestnictwa w krajowej platformie dyskusji naukowej (FG), niektórzy biorą też udział w pracach redakcji poznańskiej „Turystyki Kulturowej”. Jeden z samodzielnych badaczy, Wojciech Cynarski, we współpracy z badaczami polskimi i zagranicznymi prowadzi dwujęzyczne (ang. – pol.) czasopismo naukowe „IDO - Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”,

częściowo zajmujące się problematyką turystyki kulturowej. Poza Forum Gnieźnieńskim główną formą współpracy tych badaczy w ramach środowiska jest udział w konferencjach naukowych.

3. Podsumowanie. Wnioski i postulaty

Przeprowadzona analiza środowiska naukowego badającego turystykę kulturową w Polsce wykazała istnienie sześciu aktywnie funkcjonujących ośrodków naukowych w następujących miejscowościach, będących jednocześnie dużymi centrami akademickimi: w Poznaniu, Warszawie, Krakowie, Łodzi, Wrocławiu i Szczecinie (kolejność według liczby zaangażowanych badaczy). W ramach tych ośrodków można wskazać osiem podmiotów organizacyjnych (zakładów) organizujących prace badawcze. Po dwa zakłady funkcjonują w Poznaniu i w Warszawie, w pozostałych wymienionych miejscowościach - po jednym. Biorąc pod uwagę profil działalności naukowej, w trzech zakładach – w ramach studiów zjawisko turystyki kulturowej jest badane w ramach badań turystyki i rekreacji, w trzech – w ramach nauk geograficznych (z ukierunkowaniem na turystykę), w jednym (Szczecin) w ramach studiów ekonomicznych. W jednym zakładzie badania, realizacja projektów, dyskusja naukowa i publikacje koncentrują się wyłącznie wokół turystyki kulturowej – jest to redakcja czasopisma „Turystyka Kulturowa” i krąg osób z nią współpracujących. Dydaktykę turystyki kulturowej jako samodzielnej, kierunku, specjalności lub w ramach studiów innych specjalności prowadzi siedem z wymienionych zakładów (wszystkie poza redakcją). Oprócz „Turystyki Kulturowej” (Poznań) problemy tej gałęzi turystyki regularnie podejmują w Polsce cztery inne czasopisma naukowe: *Folia Turistica* (w Krakowie), „Turyzm” (w Łodzi), „Ido-Movement for Culture” (w Rzeszowie) oraz „Ekonomiczne Problemy Turystyki” (w Szczecinie). Wszystkie one – poza czasopismem rzeszowskim – są związane z jednym z zakładów prowadzących badania. W redakcji trzech (oprócz łódzkiego „Turyzmu”) kluczowe funkcje pełnią osoby aktywne w badaniach turystyki kulturowej.

Analiza publikacji i innych aktywności naukowych wykazała, że - przyjmując kryteria ustalone dla potrzeb niniejszego badania – w Polsce aktywnych jest 67 badaczy turystyki kulturowej. W strukturach zakładów naukowych działa ich 40 (w tym niektórzy w dwóch zakładach), w ramach wszystkich wymienionych powyżej ośrodków: 57, a poza ośrodkami jeszcze 10.

W Polsce są prowadzone badania wszystkich istotnych aspektów turystyki kulturowej: jej podstaw (w tym problematyki antropologicznej, socjologicznej, psychologicznej, etycznej, geograficznej, historycznej, religioznawczej, kulturoznawczej, kwestii ochrony i udostępniania dziedzictwa kulturowego), aspektów ekonomicznych, jej szeroko rozumianego potencjału (w tym zasobów, atrakcji, walorów, eksploatacji turystycznej, obszarowych destynacji turystyki kulturowej w kraju i za granicą), turystów kulturowych zarówno jako jej uczestników, jak i klientów jej ofert, a także wszystkich form turystyki kulturowej poza turystyką muzealną i hobbystyczną. Najwięcej uwagi poświęca się w naszym kraju turystyce miejskiej, religijnej (w tym pielgrzymkowej), eventowej i dziedzictwa kulturowego. Biorąc pod uwagę ich potencjał w naszym kraju, w zbyt małym stopniu są badane: turystyka militarna, turystyka kreatywna, turystyka kulinarna. Przedmiotem badań jest także zarządzanie turystyką kulturową (w tym elementy polityki turystycznej, zarządzanie w skali obiektów, miejscowości, mikroregionów, regionów i krajowej, systemów i projektów turystyczno-kulturowych), a także kształcenie kadr dla tej gałęzi turystyki, informacja i promocja w odniesieniu do niej.

W ramach badań są analizowane i konstruowane produkty turystyki kulturowej (lokalne, jak tematyczne pakiety turystyczne, eventy kulturalne o znaczeniu turystycznym

oraz regionalne i ponadregionalne jak szlaki kulturowe) a także usługi typowe dla turystyki kulturowej.

Formami współpracy i integracji polskich badaczy turystyki kulturowej są ogólnokrajowe konferencje. Regularnie organizowane konferencje dotyczące wprost i wyłącznie tej materii odbywają się w ośrodkach: poznańskim, łódzkim, szczecińskim i wrocławskim. Poza nimi funkcjonuje koordynowana z ośrodka poznańskiego platforma dyskusji naukowej (Forum Gnieźnieńskie).

Jeśli za kryterium oceny przyjąć tematykę konferencji oraz tematy dyskusji wspomnianego forum środowiskowego (FG), dyskusje polskich naukowców zajmujących się turystyką kulturową koncentrują się wokół: filozoficznych i kulturoznawczych podstaw tego zjawiska, współpracy między branżą turystyczną a instytucjami kultury, organizacji klasycznych i nowych form turystyki kulturowej i jej organizacji, a także problemami na styku samorządy – organizacja turystyki i jej produkty. Wydaje się, że nadal zbyt mało uwagi tak w badaniach jak i w dyskusji poświęca się ekonomicznym aspektom turystyki kulturowej, problemom zarządzania nią oraz turystom kulturowym.

Mocną stroną polskiej aktywności naukowej w omawianej dziedzinie jest bardzo bogata i zróżnicowana literatura naukowa, której – jeśli ją oceniać według kryterium ilości publikacji - można przyznać trzecie miejsce w świecie (po anglojęzycznej, niemieckojęzycznej i przed hiszpańskojęzyczną – a w każdym z tych przypadków są to rezultaty aktywności naukowców z kilku lub nawet kilkudziesięciu krajów!). Wydawanym w Polsce publikacjom naukowym odnoszącym się do turystyki kulturowej poświęcony jest osobny raport [Mikos v. Rohrscheidt 2014]. Na pewno ważnym atutem polskiego środowiska jest posiadanie własnego czasopisma naukowego, profilowanego wyłącznie na zagadnienia związane z turystyką kulturową. Takim narzędziem dysponują badacze tylko w kilku innych krajach na świecie.

Rodzima refleksja naukowa nad turystyką kulturową ma jednak także swoje słabości i braki. Tkwią one między innymi w (nieistniejącej) ogólnokrajowej współpracy w zakresie metodologii i programów badawczych oraz prowadzenia jednolitych badań. Do czasu prezentacji niniejszego raportu ani jednej konferencji naukowej nie poświęcono kwestiom dotyczącym metodologii badań turystyki kulturowej i jej poszczególnych aspektów. W opinii autora ma to dwie negatywne konsekwencje: po pierwsze, wyniki analiz polskich naukowców są często trudne do porównania, przez co niełatwym jest formułowanie wniosków ogólnych, po drugie, jak dotąd nie został zrealizowany żaden ogólnopolski projekt badawczy, dotyczący turystyki kulturowej, jej oferty, popytu na nią czy – przede wszystkim – turystów kulturowych jako jej uczestników. Należy jednak zauważyć podejmowane w tej kwestii dyskusje i propozycje: obok wykorzystania metod znanych z zagranicy (jak metoda badania turystów kulturowych czy metody badania atrakcyjności obiektów i obszarów), opracowano już w polskim środowisku metody badania systemów eksploatacji turystycznej typowych dla turystyki kulturowej, jak szlaki turystyczne oraz metody badań potencjału turystyczno-kulturowego obszarów (mikroregionów i regionów).

W kontekście wielkości kraju i potrzeb badawczych, liczby polskich ośrodków akademickich, a w szczególności liczby uczelni, proponujących studia turystyki kulturowej lub jednej z jej form, stwierdzoną liczebność kadry naukowej, aktywnej w badaniach turystyki kulturowej należy uznać za zbyt małą.

Inną słabością jest niewielka skala współpracy międzynarodowej: polscy naukowcy uczestniczą zaledwie w kilku projektach badań i konstrukcji produktów turystyki kulturowej poza granicami kraju. Z powodu niewielkiej liczby publikacji obcojęzycznych i małej skali tłumaczeń na języki obce, polskie środowisko naukowe i wyniki jego pracy są również słabo zauważalne poza krajem, gdzie reprezentują je pojedyncze osoby. Dopiero w ostatnich latach podjęto działania na rzecz zwiększenia ilości tłumaczeń na język angielski, jednak ich koszty częściowo muszą być pokrywane przez samych autorów.

Przy okazji przeprowadzonego badania został ujawniony poważny dysonans o charakterze merytorycznym, a po części także etycznym. Otóż po zestawieniu listy publikacji naukowych z zakresu turystyki kulturowej [Mikos v. Rohrscheidt 2010b, 2012, 2014] i wyników niniejszej analizy z listą instytucji edukacyjnych, oferujących w naszym kraju studia z zakresu turystyki kulturowej [Ochmański 2014] okazało się, że w bardzo licznych uczelniach, a nawet w całych ośrodkach akademickich (jak w Lublinie, Kielcach, Białymstoku, Toruniu, Zielonej Górze) takie studia, czy to jako kierunek (Lublin, Kielce) czy jako specjalność w ramach kierunku turystyka lub jednego z kierunków studiów humanistycznych są proponowane bez jakiegokolwiek personalnej bazy w postaci kompetentnej kadry naukowej. Znaczący to, że prowadzący zajęcia na tych specjalnościach, posiadając stopnie naukowe z rozmaitych dziedzin, nie mają merytorycznych kompetencji w zakresie turystyki kulturowej, a obecnym i przyszłym studentom oferuje się kursy o niewielkiej wartości kierunkowej, w szczególności bez gwarancji rzetelnych zajęć z dziedziny turystyki, nie mówiąc już o bardziej szczegółowych zagadnieniach i typowych produktach turystyki kulturowej. Wydaje się, że tak jest kontynuowana niechlubna tradycja „studiów czegokolwiek”, prowadzonych przez „naukowców od wszystkiego” na uczelniach uznających się za kompetentne we wszelkiej materii. Na pewno nie podnosi to poziomu polskiej edukacji akademickiej, ani nie służy przygotowaniu młodych ludzi do pracy w turystyce. Opisana sytuacja stanowi jeszcze jeden argument za wpisaniem turystyki jako odrębnej dyscypliny naukowej. Po początkowym ustaleniu listy osób uprawnionych do jej nauczania, kwalifikowanych na przykład na podstawie stwierdzonego dorobku i udziału w badaniach prezentowanych powyżej ośrodków, formalny wymóg zatrudnienia na kierunkach turystycznych osób z tej listy oraz stopniowo pojawiających się specjalistów ze stopniami akademickimi w zakresie turystyki ułatwiłyby walkę z takimi nieuczciwymi praktykami.

Przed polskimi badaczami turystyki kulturowej stoi nie tylko kontynuacja dotychczasowych badań, ale i szereg nowych zadań. Jednym z nich jest doprowadzenie do porównywalności wyników badań przez ujednoczenie stosowanych metod badawczych oraz stworzenie wspólnych baz danych. Innym pożądanym działaniem jest opracowanie i wdrożenie ogólnokrajowego programu badań niektórych aspektów turystyki kulturowej, w tym przede wszystkim: profilów i zachowań turystów kulturowych, rozmaitych aspektów funkcjonowania produktów i usług turystyki kulturowej oraz sposobów zarządzania obiektami, produktami i systemami. Ważnym postulatem jest objęcie dydaktyką turystyki kulturowej studentów wielu uczelni, gdzie w ramach różnych kierunków studiów (turystycznych, kulturoznawczych, geograficznych itd.) aktualnie albo brak przedmiotów odnoszących się do tej materii, albo są one powierzane do prowadzenia osobom niekompetentnym. Bardzo też pożądanym jest włączenie się większej liczby badaczy w prace audytowe, koncepcyjne i wdrożeniowe, wykonywane na rzecz istniejących lub tworzonych praktycznych projektów i produktów turystyki kulturowej. Powinien się również zwiększyć ich udział w międzynarodowych programach badawczych oraz dyskusjach naukowych i wzrosnąć liczba ich publikacji dostępnych w językach kongresowych.

Na tle tych zadań niezbędnym wydaje się podejmowanie działań na rzecz integracji opisywanego środowiska. Powinna ona iść w kierunku ujednoczania stosowanych metod badawczych i tworzenia ponadregionalnych zespołów realizujących wspólne badania: standaryzowane i koordynowane. Na bazie istniejącego potencjału ludzi z ich badaniami, zakładów naukowych i platform środowiskowych (jak Forum Gnieźnieńskie) powinno być stopniowo tworzone zaplecze eksperckie, kompetentne w odniesieniu do rozmaitych potrzeb organizacji uczestnictwa w kulturze przez turystykę. Dla przeprowadzania analiz, teoretycznego wsparcia organizacji i zarządzania turystyką kulturową w Polsce, dla stworzenia solidnych teoretycznych podstaw do nauczania związanej z nią materii (w tym

wypracowania programów nauczania i napisania praktycznych podręczników) konieczne będzie tworzenie zespołów roboczych, pracujących przynajmniej pod kierunkiem doświadczonych badaczy turystyki kulturowej, a najlepiej z nich też złożonych. Integracja środowiska badaczy i wykładowców przyczyni się do standaryzacji dydaktyki turystyki kulturowej i związanych z nią procesów i fenomenów w różnych ośrodkach, a w konsekwencji do wypracowania dobrego poziomu przygotowania kadry dla jej obsługi.

Innymi korzyściami z dalszej integracji tego środowiska może być wzmocnienie lobbingu na rzecz uznania turystyki za odrębną dyscyplinę naukową. Jednym z punktów wyjścia dla tego rodzaju działań może być wykorzystanie niniejszego raportu dla ukazania zarówno znaczenia tych badań, jak i personalnego potencjału już choćby środowiska badaczy turystyki kulturowej jako jednej z wielu form turystyki. Właściwym pierwszym krokiem w realizacji wszystkich wymienionych postulatów byłaby organizacja działającego w luźnej formie i geograficznie rozproszonego Krajowego Instytutu Badań nad Turystyką Kulturową. Ze względu na przestrzeń badań i rozproszenie uczestniczących w nim badaczy niekoniecznie powinien on być zlokalizowany w jednej materialnej siedzibie, ale raczej oparty na sieciowej strukturze personalnej. Taki podmiot funkcjonowałby jako międzyośrodkowa platforma badań, w której uczestniczą specjaliści rozmaitych aspektów wiążących się z funkcjonowaniem turystyki kulturowej. W ścisłej współpracy mogliby w ramach tej struktury opracowywać (firmowane potem przez nią i upowszechniane) standardy badań i audytów, realizować programy badawcze i tworzyć całościowe koncepcje dla obszarów i systemów, jak również wspierać ekspercko projekty oraz powstające, restrukturyzujące się i funkcjonujące produkty turystyczno-kulturowe. Powołanie i praca tego instytutu wymagałaby jednak instytucjonalnego i finansowego wsparcia ze strony podmiotów publicznych odpowiedzialnych za badania naukowe służące turystyce oraz za organizację tak uczestnictwa w kulturze, jak i turystyki. Należałoby się go spodziewać ze strony resortów odpowiadających za sprawy nauki, kultury i turystyki oraz gospodarki, wyspecjalizowanych agend rządowych (jak Polska Organizacja Turystyczna), a być może także od departamentów samorządów regionalnych. Formę tego wsparcia można sobie wyobrazić jako system średnioterminowego planowego finansowania Instytutu ze składek od wymienionych podmiotów na minimalnym poziomie (pokrywania kosztów osobowych trzech-czterech stałych pracowników koordynujących prace, kosztów biurowych oraz kosztów przejazdów i spotkań wszystkich formalnych członków i ekspertów) i uzupełniającym systemie grantów badawczych, przydzielanych na poszczególnym zespole złożonym z członków Instytutu na konkretne projekty i na ich podstawie rozliczanych. Kilkuletnie funkcjonowanie rozproszonej redakcji naukowej i platformy dyskusyjnej jest przykładem, że taka struktura może skutecznie funkcjonować.

Podziękowanie:

Za współpracę w przygotowywaniu raportu Autor dziękuje: dr Adamowi Pawliczowi z Uniwersytetu Szczecińskiego, dr Jackowi Borzyszkowskiemu z Politechniki Koszalińskiej, Panu Piotrowi Kociszewskiemu z Uniwersytetu Warszawskiego, dr Magdalenie Banaszkiewicz z Uniwersytetu Jagiellońskiego, Pani Agnieszce Matusiak z Uniwersytetu Śląskiego, dr hab. Krzysztofowi Widawskiemu i Arkadiuszowi Ochmańskiemu z Uniwersytetu Wrocławskiego.

Bibliografia:

Buczowska K., *Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny*, Wyd. AWF Poznań, Poznań
Gnieźnieńskie Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej (2008-2014): 53 dyskusje na tematy inicjowane przez członków, zapis: „Turystyka Kulturowa” numery z lat 2008-2014
Jędrysiak T, 2008, *Turystyka kulturowa*, Wyd. PWE, Warszawa Kazimierczak M., (red.), *Turystyka w humanistycznej perspektywie*, Wyd. AWF Poznań

- Kazimierczak M., (red.), 2004, *Turystyka w humanistycznej perspektywie*, Wyd. AWF, Poznań
- Kowalczyk A. (red.), 2008, *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa
- Marciszewska B. 2000, *Turystyka kulturowa a rozwój społeczno-ekonomiczny*. „Teoria Ekonomii” nr 5/6 (21/22) Wyd. Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2000, str. 75-87,
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008, , *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Wyd. GWSHM Milenium, Gniezno (Wyd. 1), KulTour.pl, Poznań 2010 (Wyd. 2)
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010a, *Studia turystyki kulturowej na polskich uczelniach – 2010*, „Turystyka kulturowa” Nr 9, s. 32-35
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010b, *Światowa i polska refleksja naukowa na temat turystyki kulturowej. Bibliografia (Stan: wrzesień 2010)*, „Turystyka Kulturowa”, Nr. 10, s. 40-68
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2012, *Bibliografia światowej i polskiej refleksji naukowej na temat turystyki kulturowej (Stan: sierpień 2012)*, Nr 8, s. 80-112
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2014, *Kierunki badań i naukowa bibliografia turystyki kulturowej w Polsce i na świecie. Stan: sierpień 2014*, „Turystyka Kulturowa”, Nr 8, s. 87-135
- Ochmański A., 2014, *Oferta edukacyjna w zakresie turystyki kulturowej na polskich uczelniach. Stan na 1 sierpnia 2014, Raport*, „Turystyka Kulturowa”, Nr 9, s. 128-135,

Scientific Centres and researchers of cultural tourism in Poland.

Report.

(October, 2014).

Keywords: Cultural tourism, Science in Poland, academic community, scientific analysis of tourism

Abstract: The main objective of this report is to present the research community of cultural tourism in Poland as well as to highlight the main directions of their scientific activity. The report is based on the analysis of the staff from the existing structures which organise research (research institutes), the scope of the analysis undertaken by individual researchers and the activity manifested in their publications, the subjects of academic conferences, and participation in implementation projects. Enriched with a separate report on the educational offer, it gives a relatively accurate representation of how Polish science contributes to the development of cultural tourism.